

The Direct Effect of International Agreements in European Union Law

(Type of Paper: Research Article)

Abbasali Kadkhodaei⁴, Ali Ahadi Karnagh⁵

Abstract

The principle of direct effect of the European Union law in the domestic law of the member States has been institutionalized in the European Court of Justice's (ECJ) case law by way of two judgments: Van Gend en Loos and Costa. The principle, which has emerged through the implementation of EU law in the domestic law of the member States and the possibility of invoking those laws in the domestic courts of the member States, has also been extended to international agreements. It means that the provisions of international agreements concluded by the EU can be invoked under the domestic law of the member States. In order for international agreements to have direct effect, a number of criteria have to be met. The EU must first and foremost be bound by those agreements, and the organization should have concluded them in accordance with the powers conferred on it by the founding treaties. Those agreements must be capable of conferring rights on individuals directly. The terms of those agreements must be clear and unconditional. The provisions of the international agreements should not be contrary to the primary rules and fundamental law of the EU. Furthermore, the agreements should not have deprived the ECJ of its jurisdiction to review their direct effect. Finally, the direct effect of international agreements must not be contrary to their own object and purpose.

Keywords

European Union, Direct Effect, Van Gend en Loos, Individual Rights, Costa v. Enel, International Agreement.

1. Prof., Faculty of Law and Political Science, University of Tehran, Tehran, Iran (Corresponding Author). Email: kadkhoda@ut.ac.ir

2. Ph.D. Student in International Law, Faculty of Law and Political Science, University of Tehran, Tehran, Iran. Email: Ali.ahadi70@ut.ac.ir

Received: February 9, 2018 - Accepted: July 14, 2018

This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution 4.0 International, which permits others to download this work, share it with others and Adapt the material for any purpose.

اثر مستقیم موافقت‌نامه‌های بین‌المللی در حقوق اتحادیه اروپا

(نوع مقاله: علمی - پژوهشی)

عباسعلی کدخدایی^{۱*}، علی احدی کرنق^۲

چکیده

اصل اثر مستقیم قوانین اتحادیه اروپا در حقوق داخلی دولت‌های عضو توسط آرایه‌ی چون ون جندلوس و کاستا در رویه دیوان دادگستری اتحادیه اروپایی نهادینه شد. این اصل که به صورت اجرای قوانین اتحادیه در حقوق داخلی کشورهای عضو و امکان استناد به آنها در دادگاه‌های کشورهای عضو اتحادیه بروز کرد، به موافقت‌نامه‌های بین‌المللی نیز تسری پیدا کرده است؛ به این معنا که مفاد موافقت‌نامه‌های بین‌المللی که اتحادیه اروپایی منعقد می‌کند، در حقوق داخلی کشورهای عضو قابل استناد است. البته برای اینکه موافقت‌نامه‌های بین‌المللی واجد اثر مستقیم در حقوق اتحادیه اروپا شوند، مستلزم شروطی است. ابتدا اتحادیه اروپا باید به آن موافقت‌نامه ملتزم و متعهد باشد و سازمان طبق صلاحیت‌های تفویض شده در معاهدات مؤسس آن موافقت‌نامه را منعقد کرده باشد؛ در آن موافقت‌نامه مستقیماً برای افراد حقوقی در نظر گرفته شده باشد. عبارات موافقت‌نامه در اعطای آن حق دقیق و بی‌قیدوشرط باشد؛ قواعد موافقت‌نامه با قواعد اولیه و حقوق بنیادین اتحادیه در تعارض نباشد؛ آن موافقت‌نامه دیوان دادگستری اروپایی را از صلاحیت بررسی اثر مستقیم خود منع نکرده باشد و در نهایت اثر مستقیم با هدف و موضوع موافقت‌نامه در تعارض نباشد.

کلیدواژگان

اتحادیه اروپایی، اثر مستقیم، رأی ون جندلوس، حقوق افراد، کاستا علیه ائل، موافقت‌نامه بین‌المللی.

۱. استاد، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه تهران، تهران، ایران (نویسنده مسئول).

Email: kadkhoda@ut.ac.ir

۲. دانشجوی دکتری حقوق بین‌الملل دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران، تهران، ایران.

Email: Ali.ahadi70@ut.ac.ir

تاریخ دریافت: ۱۳۹۶/۱۱/۲۰، تاریخ پذیرش: ۱۳۹۷/۰۴/۲۳

مقدمه

ارتباط سه‌گانه حقوق بین‌الملل، اتحادیه اروپایی و اعضای اتحادیه اروپا کنش‌ها و واکنش‌هایی از سوی هر یک از این نظام‌های سه‌گانه در برداشته است (Ziegler, 2016: 67). اتحادیه اروپایی در واکنش به مقاومت اعضا در اجرای قوانین مصوب نهادهای اتحادیه برتری حقوق اتحادیه را اعلام کرد. برتری حقوق اتحادیه اروپا بر قوانین داخلی دولت‌های عضو محدود نشده و این ابرسازمان بین‌المللی برتری موافقت‌نامه‌های بین‌المللی را نیز البته با تحقق شروطی پذیرفته است. مفهوم اصل برتری حقوق اتحادیه به معنای برتری سلسله‌مراتبی نیست که اعتبار قوانین داخلی منوط به انطباق با حقوق اتحادیه باشد. چنانچه قوانین داخلی مغایر با حقوق اتحادیه باشد، نمی‌توان به موجب اصل برتری آنها را به‌طور خودکار باطل دانست، بلکه این اصل تعهدی بر مقامات داخلی است تا قوانین و اقدامات خلاف اتحادیه به‌هنگام تعارض را کنار بگذارند و اجرا نکنند؛ در واقع نوعی قانون حل تعارض داخلی است (Claes, 2015: 182). اصل برتری حقوق اتحادیه اروپا همه اعضای نهادها را شامل می‌شود، به‌طوری‌که قوه مقننه اعضا حق ندارد قوانین خلاف اتحادیه وضع کند یا قوه مجریه حق وضع آیین‌نامه‌های خلاف اتحادیه را ندارد و از انعقاد موافقت‌نامه‌های خلاف اتحادیه اروپایی با کشورهای ثالث نیز منع شده است. این اصل دادگاه‌های داخلی اعضا را ملزم می‌نماید تا از تعارض میان حقوق داخلی و حقوق اتحادیه اروپایی جلوگیری کنند و حقوق داخلی را در راستای حقوق اتحادیه اروپایی تفسیر کنند و نیز چنانچه حقوق داخلی مغایر قوانین اتحادیه باشد، آن را کنار بگذارند (Kaczorowska, 2013: 240).

در تلاش‌های صورت‌گرفته برای تدوین قانون اساسی اتحادیه اروپایی، اصل برتری حقوق اتحادیه به رسمیت شناخته شد.^۱ اگرچه معاهده قانون اساسی سرانجام تصویب نشد، در اعلامیه‌ای که کنفرانس تدوین قانون اساسی تدوین نمود، اعلام کرد که اعتبار این اصل طبق رویه همچنان پابرجاست.^۲

وقتی از اثر مستقیم موافقت‌نامه‌های بین‌المللی سخن می‌گوییم، منظور ورود موافقت‌نامه‌های بین‌المللی در نظام حقوقی اتحادیه است و اینکه این موافقت‌نامه‌ها جزئی از حقوق اتحادیه

۱. ماده ۱۶ قانون اساسی و قواعد مصوب نهادهای اتحادیه در اعمال صلاحیت‌های تفویض‌شده به آنان در حقوق کشورهای عضو برتری خواهند داشت.

۲. اعلامیه شماره ۱۷ راجع به اصل برتری حقوق اتحادیه «کنفرانس خاطرنشان می‌سازد که رویه تثبیت‌شده دیوان دادگستری اروپا، معاهدات و قواعد مصوب اتحادیه براساس آنها بر حقوق دولت‌های عضو تحت شرایط

پیش‌بینی‌شده در همان رویه‌های قضایی برتری دارد.»

Declarations annexed to the Final Act of the Intergovernmental Conference which adopted the Treaty of Lisbon, signed on 13 December 2007 - A. Declarations Concerning Provisions of the Treaties - 17. Declaration concerning primacy, 12008E/AFI/DCL/17, Official Journal L 15, 09/05/2008 P. 0344 – 0344, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A12008E%2FAFI%2FDCL%2F17>.

خواهد شد. از آنجا که در حقوق اتحادیه اروپا اصل برتری بر حقوق داخلی حاکم است، این موافقت‌نامه‌ها بر قوانین داخلی کشورهای عضو نیز اولویت پیدا خواهند کرد. از این رو ابتدا به مفهوم اثر مستقیم قوانین در اتحادیه اروپا خواهیم پرداخت. سپس اثر مستقیم موافقت‌نامه‌های بین‌المللی و شروط لازم برای ایجاد آن اثر در حقوق اتحادیه را بررسی خواهیم کرد.

مفهوم اثر مستقیم در اتحادیه اروپا

منظور از اثر مستقیم قواعد اتحادیه اروپایی به معنای ورود قواعد این سازمان بین‌المللی در نظام حقوقی اعضای آن بدون نیاز به هر گونه عمل قانونگذاری یا اقدام قوه مجریه یا صدور رأی خاصی از دادگاه‌های داخلی در دولت‌های عضو است. اثر مستقیم خود مبتنی بر اصل تقدم^۱ و یکی از اصول اساسی (کلی) حقوق اتحادیه اروپایی^۲ است.

اعمال اصول کلی در حقوق اتحادیه اروپایی از جمله وظایف مقامات عمومی اتحادیه اروپایی است و هدف این اصول تعیین تکلیف مقامات عمومی اتحادیه است و از این جهت با حقوق^۴ افراد که برای حمایت از وضعیت حقوقی آنها در معاهدات مؤسس و دیگر اسناد اتحادیه پیش‌بینی شده‌اند، متفاوت‌اند (Robin-Olivier, 2014: 169). به عبارت دیگر، اثر مستقیم به معنای ذی‌نفع دانستن افراد و شهروندان اتحادیه اروپایی برای استناد به قواعد اتحادیه اروپایی در دادگاه‌های داخلی هر یک از کشورهای عضو است.^۵ این مسئله به قواعد داخلی اتحادیه اروپایی محدود نیست (۱-۱) و آنگاه که موافقت‌نامه‌های بین‌المللی جزئی از نظام حقوقی اتحادیه شوند، به آنها نیز تسری پیدا خواهد کرد (۲-۱).

۱. اثر مستقیم قواعد داخلی اتحادیه اروپایی

کشورهای اروپایی خسته از دو جنگ جهانی اول و دوم با پذیرفتن مفهومی به نام جامعه^۶ برای یک سازمان بین‌المللی زمینه‌های وحدت اروپا را فراهم کردند. لازمه وحدت هر چه بیشتر اروپاییان ایجاد قواعد مشترکی بود که در سراسر اتحادیه به اجرا درآید. این امر ساده نبود و گرایش‌های حاکمیت‌محور برخی کشورهای اروپایی مانع از تحقق آن می‌شد. تا سرانجام صدور دو رأی سرنوشت‌ساز ون‌جندلوس و کاستا علیه ائل راه را به‌منظور نیل به این هدف هموار کرد. رأی

1. Principle of Precedence

2. Fundamental Principle of European Law

3. <http://eur-lex.europa.eu>, 2018.

4. Rights

5. <https://writepass.com/journal/2017/01/with-reference-to-the-case-law-on-direct-effect-critically-discuss-the-extent-to-which-this-concept-direct-effect-is-an-effective-means-of-protecting-an-individuals-european-union-law-righ/>

6. Community

ون جندلوس امکان اعمال مستقیم و استناد قواعد اتحادیه اروپایی در دادگاه‌های داخلی را به رسمیت شناخت و رأی کاستا صراحتاً برتری حقوق اتحادیه اروپا به حقوق داخلی اعضا را تثبیت کرد. در قضیه ون جندلوس از دیوان دادگستری اروپایی سؤال شده بود که آیا ماده ۱۲ معاهده جامعه اقتصادی اروپا قابلیت اعمال مستقیم در کشورهای عضو را دارد؟ به عبارت دیگر، اتباع این کشورها می‌توانند براساس این ماده به حقوق خود در دادگاه داخلی استناد کنند؟ (ECJ Judg., 1963: 3)

دولت بلژیک در این قضیه استدلال می‌کرد که این سؤال یکی از مسائل مربوط به قانون اساسی و منحصرأ در صلاحیت دادگاه‌های داخلی هلند است (ECJ Judg., 1963: 6). دولت هلند نیز استدلال می‌کرد که اینکه ماده ۱۲ مزبور به چه صورت در حقوق داخلی هلند قابل اعمال است، به تفسیر حقوق هلند بستگی دارد و در صلاحیت دیوان دادگستری اروپایی نیست. دولت آلمان نیز با مخالفت با اثر مستقیم ماده ۱۲ این‌گونه استدلال می‌کرد که ماده ۱۲ تعهدی بین‌المللی (در زمینه سیاست گمرکی) مقرر داشته است که انجام آن از طریق مقامات ذی‌صلاح داخلی باید با قانونگذاری صورت پذیرد (ECJ Judg., 1963: 6).

با وجود تلاش این چند کشور برای جلوگیری از شکل‌گیری رویه‌ای که چندان خوشایند تمایلات حاکمیت محورانه دولت‌ها نبود، دیوان در پاسخ به مسئله صلاحیت خود ابراز داشت که از دیوان درخواست نشده است که اجرای معاهده مزبور را مطابق با حقوق داخلی هلند تفسیر کند، بلکه سؤال این بوده است که طبق بند «الف» پاراگراف اول ماده ۱۷۷ معاهده تنها قلمرو ماده ۱۲ معاهده مزبور در پرتو حقوق جامعه و با توجه به تأثیری که بر افراد می‌گذارد، بررسی و تفسیر کنیم. دیوان در این قضیه برای تعیین اثر مستقیم معاهدات بین‌المللی (البته در اینجا معاهده مؤسس جامعه) چند معیار ارائه کرد. دیوان ابراز داشت باید به روح، برنامه کلی و عبارات آن توجه کرد. از نظر دیوان دادگستری اروپایی هدف معاهده جامعه اقتصادی اروپا صرفاً ایجاد تعهدات متقابلی برای اعضا نیست. در مقدمه معاهده علاوه بر دولت‌ها به افراد نیز اشاره شده است. چراکه دولت‌های عضو «نهادهایی ایجاد کرده‌اند که اختیارات حاکمیتی به آنها سپرده‌اند که خودشان و هم اتباعشان را تحت تأثیر قرار می‌دهد. افراد نیز از طریق پارلمان و کمیته اقتصادی و اجتماعی در جامعه شرکت دارند» (ECJ Judg., 1963: 12).

استدلال دیگر این دیوان برای ذی‌نفع بودن افراد در دادگاه‌های داخلی‌شان این بود که با توجه به معاهده اقتصادی اروپایی وظیفه دیوان طبق ماده ۱۷۷ تفسیر متحدالشکل از معاهده جامعه اقتصادی اروپایی است، چراکه این تفسیر برای دادگاه‌ها و دیوان الزام‌آور است و دولت‌ها پذیرفته‌اند که اتباع آنها در دادگاه‌های داخلی‌شان بتوانند آنها را مورد استناد قرار دهند. برنامه کلی معاهده نیز منع تعرفه است و از جمله برنامه‌های اساسی این معاهده منع وضع تعرفه‌های تجاری است. ماده ۱۲ هم در فصلی قرار گرفته که عنوان آن «پایه‌های جامعه» است (ECJ Judg., 1963: 12).

عبارات ماده ۱۲ معاهده منع واضح و بی‌قیدوشرطی مقرر داشته است که تعهدی منفی است نه مثبت. به این تعهد هیچ حق شرطی از سوی دولت‌ها وارد نشده است که منوط به قانونگذاری داخلی شود. ماهیت این ممنوعیت نشان می‌دهد که بین اعضا و اتباعشان اثر مستقیم داشته باشد. اجرای ماده ۱۲ نیازی به عمل قانونگذاری ندارد. اینکه طبق این ماده دولت‌ها مخاطب تعهد منفی‌اند، دلالت بر محرومیت افراد از اجرای این تعهد ندارد (ECJ Judg., 1963: 13).

اثر مستقیم قواعد اتحادیه و قابلیت استناد قوانین اتحادیه در دادگاه‌های داخلی اگرچه شش کشور اولیه مؤسس را نگران کرد، این امر موجب عقب‌نشینی دیوان دادگستری اروپایی نشد. این نهاد در قضیه کاستا علیه انل گامی فراتر نهاده و صراحتاً سنگ بنای اصل برتری حقوق اتحادیه را بنیان نهاد (Gilber, 2017: 12).

در قضیه کاستا علیه انل، کاستا از سهامداران مشاغل خصوصی ملی شده توسط دولت ایتالیا در سال ۱۹۶۲ بود. هنگامی که اموال بسیاری از مشاغل خصوصی (از جمله کارخانه‌هایی که کاستا سهامدار آنجا بود) به شرکت انل (شرکتی که در راستای ملی کردن توسط دولت ایتالیا تأسیس شده بود) منتقل شد، کاستا از پرداخت صورتحساب برق خود به شرکت انل خودداری ورزید و این شرکت علیه کاستا اقامه دعوا کرد. کاستا ادعا می‌کرد که قانون ملی کردن با قوانین مصوب جامعه اقتصادی اروپایی همخوانی ندارد. موضوع برای بررسی تطابق قانون ایتالیا با قوانین جامعه به دیوان دادگستری اروپایی ارجاع داده شد. دولت ایتالیا استدلال می‌کرد که دادگاه داخلی تعهد به اعمال قوانین داخلی دارد و نمی‌تواند تحت تأثیر ماده ۱۷۷ معاهده جامعه اقتصادی اروپایی قرار گیرد (ECJ Judg., 1964: 588).

دیوان دادگستری اتحادیه اروپایی در این قضیه اعلام کرد معاهده جامعه اقتصادی اروپایی که برخلاف معاهدات عادی بین‌المللی نظام حقوقی خاص خود را ایجاد کرده، با توجه به لازم‌الاجرا شدن معاهده به جزئی از نظام حقوقی اعضای اتحادیه بدل شده است و دادگاه‌ها ملزم به اعمال آن‌اند. با ایجاد جامعه برای مدت نامحدود، برخورداری از نهادهای خاص، شخصیت حقوقی مخصوص به خود، اهلیت حقوقی خاص، اهلیت نمایندگی در عرصه بین‌المللی و به‌خصوص قدرت واقعی ناشی از محدودیت حاکمیت یا انتقال صلاحیت‌ها از دولت‌ها به جامعه، اعضای جامعه حقوق حاکمیتی خود را اگرچه در زمینه‌های محدودی، محدود کرده‌اند و از این طریق ارگانی حقوقی ایجاد کرده‌اند که هم خود و هم شهروندانشان را متعهد می‌کند...^۱ تقدم قوانین جامعه توسط ماده ۱۸۹ تأیید شده است. براساس این ماده قوانین عام اتحادیه^۲ الزام‌آورند و مستقیماً در همه کشورهای عضو قابل اعمال هستند. این ماده که هیچ حق شرطی بر آن وارد نشده است، در صورتی که اعضا بتوانند با وضع قوانین داخلی حقوق جامعه را نادیده بگیرند، بسیار بی‌معنا خواهد بود (ECJ Judg., 1964: 594).

1. Precedence
2. Regulation

۲. اثر مستقیم موافقت‌نامه‌های بین‌المللی

اتحادیه می‌تواند با یک یا چند کشور ثالث یا سازمان‌های بین‌المللی در صورتی که معاهده مقرر کرده باشد یا در جایی که انعقاد چنین موافقت‌نامه‌هایی برای نیل به اهداف معاهدات در چارچوب سیاست‌های اتحادیه ضروری باشد یا انعقاد آن در یک سند الزام‌آور اتحادیه مقرر شده باشد، موافقت‌نامه منعقد کند یا احتمالاً بر قواعد مشترک تأثیر بگذارد یا قلمرو آنها را تغییر دهد.^۱ موافقت‌نامه منعقد توسط اتحادیه برای نهادهای اتحادیه و دولت‌های عضو الزام‌آور است.^۲ براساس بند ۳ ماده ۵ معاهده اتحادیه اروپایی، این سازمان بین‌المللی موازین حقوق بین‌الملل را رعایت و در توسعه آن مشارکت خواهد کرد.^۳ در نتیجه هنگامی که سندی در اتحادیه تنظیم می‌شود، اتحادیه متعهد است که حقوق بین‌الملل را در کلیت آن که شامل حقوق بین‌الملل عرفی که شامل نهادهای آن می‌شود، رعایت کند (ECJ Judg. 2011: para. 111) اتحادیه اروپایی خود را از بازیگران اصلی در عرصه بین‌المللی قلمداد کرده و متعهد به عرف بین‌المللی (ECJ Judg. 1992: paras. 9-10) و معاهداتی که با دیگر کشورها و سازمان‌های بین‌المللی منعقد کرده است، می‌داند.

اگرچه این مقررات نشان‌دهنده آن است که معاهداتی که این سازمان در سطح بین‌المللی منعقد می‌کند در مقایسه با دولت‌ها با معاهدات خوداجرا^۴ در حقوق داخلی مشابهت دارد، معاهدات دسته اخیر در حقوق داخلی برای افراد ایجاد حق نمی‌کنند (Craig & Grainne, 2011: 186) و همچنین قابلیت استناد موافقت‌نامه‌های بین‌المللی در دادگاه‌های داخلی کشورهای عضو و در واقع همان اثر مستقیم آنها مستلزم تحقق شروطی است.

شروط اثر مستقیم موافقت‌نامه‌های بین‌المللی

برای اینکه موافقت‌نامه‌های بین‌المللی واجد اثر مستقیم در حقوق اتحادیه اروپا شوند، ابتدا اتحادیه اروپا باید به آن موافقت‌نامه ملتزم و متعهد باشد (۱-۲) و سازمان طبق صلاحیت‌های تفویض شده آن موافقت‌نامه را منعقد کرده باشد (۲-۲)؛ در آن موافقت‌نامه مستقیماً برای افراد حقوقی در نظر گرفته شده باشد (۳-۲)؛ عبارات موافقت‌نامه در اعطای آن حق دقیق و بی‌قیدوشرط باشد (۴-۲)؛ قواعد موافقت‌نامه با قواعد اولیه و حقوق بنیادین اتحادیه در تعارض نباشد (۵-۲)؛ آن موافقت‌نامه دیوان دادگستری اروپایی را از صلاحیت بررسی اثر مستقیم خود منع نکرده باشد (۶-۲)؛ اثر مستقیم با هدف و موضوع موافقت‌نامه در تعارض نباشد (۷-۲).

1. Treaty on the Functioning of the European Union, signed on 13 December 2007, Article 216 (1).

2. Treaty on the Functioning of the European Union, signed on 13 December 2007, Article 216 (2).

3. Treaty on European Union, signed on 13 December 2007, Article (3).

4. Self-executing

۱. التزام اتحادیه اروپا به مفاد موافقت‌نامه

شرط التزام اتحادیه یا به‌واسطه امضای موافقت‌نامه بین‌المللی توسط خود اتحادیه به‌عنوان سازمانی بین‌المللی که شخصیتی مستقل دارد محقق می‌شود یا چنانچه اعضای اتحادیه پیشتر به کنوانسیون پیوسته‌اند، باید اختیارات راجع به آن کنوانسیون را تماماً به اتحادیه واگذار کرده باشند. دیوان در قضیه اینترتانکو بیان داشت چنانچه ادعای عدم انطباق قوانین ثانویه اتحادیه با قواعد حقوق بین‌الملل در دادگاه‌های داخلی اعضا ادعا شود، دیوان دادگستری اروپایی براساس ماده ۲۳۴ جامعه اروپایی اعتبار اقدام جامعه را با توجه به تمام قواعد حقوق بین‌الملل تفسیر می‌کند. مشروط به دو شرط ۱. جامعه باید به آن قواعد ملتزم باشد... (ECJ Judg. 2008: para. 45).

در این قضیه مسئله انطباق قوانین اتحادیه با کنوانسیون مارپل^۱ و امکان اجرای آن کنوانسیون در حقوق داخلی اعضا به‌وجود آمد و دیوان در آن قضیه تصریح کرد که جامعه عضو کنوانسیون مارپل نیست و این استدلال که اعضای جامعه قبلاً عضو این کنوانسیون بوده‌اند و اکنون صلاحیت‌های خود را به جامعه تفویض کرده‌اند و جامعه اکنون ملتزم به آن است، استدلال صحیحی نیست (ECJ Judg. 2008: para. 48). درست است که همه کشورهای عضو جامعه کنوانسیون مارپل بوده‌اند، اما به‌دلیل عدم انتقال کامل صلاحیت‌هایی که قبلاً توسط اعضا به جامعه اعمال می‌شد، جامعه نمی‌تواند تنها با استناد به این دلیل ساده که همه اعضایش قبلاً عضو مارپل بوده‌اند، به قواعد آن ملتزم باشد که خود تصویب و تأیید نکرده است (ECJ Judg. 2008: para. 49). حتی دیوان این نکته را نیز متذکر می‌شود که چنانچه مقررات کنوانسیون مارپل تدوین مقررات عرفی بود، امکان پذیرش موافقت‌نامه در حقوق اتحادیه وجود داشت؛ اما این کنوانسیون تدوین قواعد عرفی نیست (ECJ Judg. 2008: para. 51).

در قضیه^۲ دیوان دادگستری اروپایی در مقام بررسی کنوانسیون شیکاگو و قابلیت ورود این کنوانسیون در حقوق اتحادیه اروپا به مسئله حفظ بعضی از اختیارات در زمینه تعهدات و تکالیف این کنوانسیون توسط کشورهای عضو کنوانسیون و اتحادیه و عدم انتقال آنها به اتحادیه توسط دو کشور فرانسه و سوئد (ECJ Judg. 2011: para. 70) اشاره کرد و نتیجه گرفت از آنجا که صلاحیت‌هایی که پیشتر توسط کشورهای عضو در اجرای کنوانسیون شیکاگو اعمال شده است، قصد اعضا بر واگذاری تمامی آن اختیارات به اتحادیه نبوده است، از این رو اتحادیه تعهدی به اجرای آن کنوانسیون ندارد (ECJ Judg. 2011: para. 71).

دیوان دادگستری اتحادیه اروپایی در قضیه کادی و در گامی فراتر حتی تعهد تمامی اعضای خود به مقررات موافقت‌نامه (که در این قضیه منظور از موافقت‌نامه منشور ملل متحد است) را

1. The International Convention for the Prevention of Pollution from Ships, signed in London on 2 November 1973, as supplemented by the Protocol of 17 February 1978 ('Marpol 73/78')

2. ATAA

برای التزام اتحادیه اروپا کافی ندانست و با استناد به دلایلی چون شخصیت مستقل جامعه اروپایی از اعضای خود و عدم عضویت جامعه در سازمان ملل و عدم التزام خود به مقررات منشور ملل متحد به طور مستقیم، از صدور رأی برای اجرای قطعنامه‌های شورای امنیت (که این قطعنامه‌ها را جزئی از تعهدات منشور تلقی کرده بود)، خودداری کرد (ECJ Judg. 2005: para. 77).

۱. صلاحیت اتحادیه

صلاحیت‌های اتحادیه در ماده ۲ معاهده ناظر بر عملکرد اتحادیه اروپایی بر شمرده شده است. بند ۱ این ماده به صلاحیت‌های انحصاری و خاص اتحادیه و بند ۲ آن به صلاحیت‌های مشترک اتحادیه و اعضا اشاره می‌کند. بندهای دیگر صلاحیت‌هایی در جهت همکاری ارائه می‌دهد. بند آخر این ماده تعیین می‌کند که قلمرو و ترتیبات اعمال صلاحیت‌های اتحادیه در هر حوزه باید توسط مقررات معاهدات تعیین شود.

طبق بند ۱ ماده ۵ معاهده اتحادیه اروپایی در محدوده صلاحیت‌های اتحادیه اصل تفویض حاکم است...». بند ۲ این ماده مقرر می‌دارد: «طبق اصل تفویض اتحادیه باید تنها در محدوده صلاحیت‌های تفویض شده از سوی دولت‌های عضو در معاهدات به آن عمل نماید تا به اهداف مندرج آن در معاهدات نایل آید. صلاحیت‌های که در معاهدات به اتحادیه تفویض نشده است در صلاحیت اعضا باقی خواهد ماند...».

طبق ماده ۲۶۳ معاهده ناظر بر عملکرد اتحادیه اروپا دیوان دادگستری اتحادیه اروپایی مشروعیت اعمال قانونگذاری، اعمال شورا، کمیسیون، بانک مرکزی اروپایی غیر از توصیه‌ها و نظرهای مشورتی این نهادها و اعمال پارلمان اروپایی و شورای اروپایی را که به منظور ایجاد آثار حقوقی در قبال طرف ثالث تصویب شده‌اند، بررسی خواهد کرد. همچنین دیوان صلاحیت بررسی مشروعیت اعمال ارگان‌ها، ادارات و آژانس‌های اتحادیه را که به منظور ایجاد آثار حقوقی برای طرف ثالث هستند، خواهد داشت.

از مجموع این مقررات چنین برمی‌آید که اتحادیه تنها در حوزه صلاحیت‌های خود و در راستای نیل به اهداف مندرج در معاهدات اتحادیه می‌تواند مبادرت به انعقاد موافقت‌نامه‌های بین‌المللی کند و در صورت عدم رعایت مسئله صلاحیت، با نظارت دیوان دادگستری اروپایی مواجه خواهد شد. این دیوان نیز در قضیه آتا^۱ متذکر شد که صلاحیت انحصاری اتحادیه اروپایی برای انعقاد موافقت‌نامه‌های بین‌المللی با دولت‌های ثالث برای اجرای قوانین اتحادیه یا در زمینه حمل‌ونقل بین‌المللی به معنای این نیست که این صلاحیت شامل تمامی زمینه‌های هوانوردی بین‌المللی مذکور در کنوانسیون دارای صلاحیت است (ECJ Judg. 2011: para. 69).

1. ATAA

برخی کشورهای عضو در معاهده الحاق خود به اتحادیه اروپا ذکر کرده‌اند که اعضا بررسی اینکه اتحادیه اروپا در محدوده اختیارات تفویض شده عمل کرده یا خیر را برای خود محفوظ نگه می‌دارند (Kaczorowska, 2013: 212). به عقیده نگارنده استفاده از صلاحیت‌های مندرج در معاهدات اتحادیه اروپایی در حقیقت اجرای آن معاهدات است، و در مقام اجرا و اختلاف در محدوده این صلاحیت‌ها، مقام صالح تفسیر این معاهدات، دیوان دادگستری اروپاست.

۲. پیش‌بینی حقوق افراد

در قضیه اینترتانکو دیوان دادگستری اروپایی مقرر داشت که مواد موافقت‌نامه برای اینکه واجد اثر مستقیم در حقوق اتحادیه اروپا باشد، علاوه بر روشن و دقیق و بی‌قیدوشرط بودن باید حقی شخصی/ذهنی برای افراد در آن موافقت‌نامه در نظر گرفته شده باشد تا ایجاد اثر مستقیم کند. در قضیه اینترتانکو خواهان‌ها ادعا می‌کردند که مشروعیت دستورالعمل صادرشده از نهادهای اتحادیه باید در پرتو کنوانسیون حقوق دریاها تفسیر شود، زیرا جامعه اروپایی یکی از طرف‌های این معاهده است که مقررات آن بخش اصلی حقوق اتحادیه از تشکیل می‌دهد (ECJ Judg. 2008: para. 38).

دیوان در این قضیه ضمن اذعان به امضای کنوانسیون حقوق دریاها توسط جامعه و تعهد جامعه به آن (ECJ Judg. 2008: para. 53) با بررسی کنوانسیون حقوق دریاها دریافت که این کنوانسیون حقوق و تکالیفی به‌طور مستقیم برای افراد مقرر نکرده است، بلکه اجرای مقررات کنوانسیون در حقوق داخلی اعضا مستلزم انجام اقداماتی مانند اقدامات قانونگذاری (برای مثال در زمینه ثبت کشتی‌ها) است و تخلف از مقررات این کنوانسیون موجب مسئولیت کشورها در مقابل کشورهای دیگر است نه در مقابل اشخاص خصوصی. از این رو مقررات دستورالعمل مورد بحث قابلیت اعمال مستقیم در حقوق داخلی کشورها را ندارد و دیوان نمی‌تواند به بررسی کنوانسیون حقوق دریاها و دستورالعمل اتحادیه بپردازد (ECJ Judg. 2008: para. 55-66).

۳. دقیق و بی‌قیدوشرط بودن عبارات و تعهدات موافقت‌نامه

منظور از دقیق بودن و روشن بودن تعهد این است که مقررۀ مورد استناد در اجرا و آثار خود نیازمند اقدام بعدی از جمله اقدام قانونگذاری نباشد (ECJ Judg. 2011: para. 55). در قضیه^۱ دیوان دادگستری اروپایی پس از بررسی پروتکل کیوتو و در جست‌وجوی اثر مستقیم این پروتکل در حقوق اتحادیه ابراز داشت که مواد این پروتکل دارای اهدافی برای کاهش گازهای گلخانه‌ای و تعهداتی برای اتخاذ اقداماتی برای تحقق آن اهداف است (ECJ Judg. 2011: para. 75). طبق این

پروتکل انجام برخی از این تعهدات باید از طریق ایکائو صورت گیرد (ECJ Judg. 2011: para. 77) به همین دلیل با توجه به محتوای این پروتکل، این سند بین‌المللی نمی‌تواند در راستای انتقال حق به اشخاص در هر شرایطی، بی‌قیدوشرط و به اندازه کافی دقیق باشد تا بتوان بر مبنای آن اعتبار دستورالعمل ۱۰۱/۲۰۰۸ را خدشه‌دار کرد (ECJ Judg. 2011: para. 77).

در قضیه کوپفربرگ^۱ در مورد اثر مستقیم موافقت‌نامه‌های بین‌المللی در حقوق اتحادیه اروپایی از دیوان دادگستری اروپایی خواسته شد تأثیر ماده ۲۱ (۱) موافقت‌نامه آزاد تجاری میان پرتغال و جوامع اروپایی را در منع تبعیض مالیاتی در خصوص محصولات وارداتی تعیین کند. دیوان در این رأی مقرر داشت ماده ۲۱ (۱) موافقت‌نامه مزبور قاعده بی‌قیدوشرطی را در خصوص منع تبعیض در مسائل مالیاتی مقرر کرده است که این قاعده قابلیت اعمال بر اشخاص تاجر را دارد که دیوان باید از آن حقوق حمایت کند (ECJ Judg. 1982: paras. 26-27).

در حقیقت شناسایی اثر مستقیم در این رأی توسط دیوان دادگستری اروپایی و اعمال آن بر موافقت‌نامه‌های منعقد شده توسط اتحادیه در مورد منع تبعیض در مورد کارگاه‌ها بر اساس ملیت اشخاص، افراد را قادر ساخت که با قابلیت‌های طرف مقابل موافقت‌نامه‌های اتحادیه برای برخورداری از رفتار یکسان از مقررات موافقت‌نامه برخورداری شوند (Casolari, 2017: 89).

گاهی اوقات دیوان اثر مستقیم موافقت‌نامه‌ها را به دلیل نحوه عبارت‌پردازی موافقت‌نامه انکار می‌کند. در قضیه دمیرال^۲ دیوان به این نتیجه رسید که مقررات موافقت‌نامه به اندازه کافی دقیق و غیرمشروط نیستند تا قابلیت اعمال مستقیم در قبال مهاجرت کارگران را داشته باشند، چراکه با توجه به مواد موافقت‌نامه نیازمند تدوین برنامه‌ای دیگر است (ECJ Judg. 1987: para. 23)، همچنین شامل تعهدی کلی برای طرفین موافقت‌نامه برای تحقق اهداف موافقت‌نامه است و مستقیماً حقوقی برای افراد در نظر نگرفته است (ECJ Judg. 1987: para. 24).

در قضیه سسیل^۳ دیوان به این نتیجه رسید که ماده ۳۴ موافقت‌نامه جامعه و تونس هم دارای تعهدی برای جامعه و هم تعهدی برای تونس است که از زمان لازم‌الاجرا شدن موافقت‌نامه، اشخاص بتوانند سود سرمایه‌گذاری خود را به حسابشان واریز کنند یا به‌آسانی به وطن خود منتقل سازند (ECJ Judg. 2016: para. 99). این مقرر در بردارنده تعهد دقیق و بی‌ابهامی است که نتیجه معینی ایجاد می‌کند که اشخاص می‌توانند با استناد به آن در دادگاه‌های داخلی درخواست کنند که مقررات موانع آزادی گردش سرمایه را کنار بگذارد یا قواعدی را اعمال کند که عدم اعمال آن مانعی بر سر آزادی گردش سرمایه است و نیازی به اجرای اقدامات دیگری برای نیل به این هدف ندارد (ECJ Judg. 2016: para. 100).

1. kupferberg
2. Demiral
3. Secil

۴. عدم تعارض با قواعد اولیه و حقوق بنیادین اتحادیه اروپا

در حقوق سازمان‌های بین‌المللی منظور از قواعد اولیه همان اسناد تأسیس سازمان هستند که ممکن است یک سند یا دو یا چند سند باشد (مانند اتحادیه اروپایی که از معاهدات رم، نیس، آمستردام و لیسبون سند تأسیس آنها به‌شمار می‌روند). قواعد ثانویه سازمان متشکل از قطعنامه‌ها، تصمیمات، توصیه‌ها، اعلامیه‌ها، اصول راهنما، مقررات، دستورالعمل‌ها یا استانداردهایی است که توسط ارگان‌های مختلف خطاب به اعضا، ارگان‌ها یا افراد صادر می‌شود. قواعد ثانویه بر مبنای معاهدات دسته‌بندی شده است و بخشی از حقوق داخلی آن سازمان را تشکیل می‌دهد. این مقررات که در ماده ۲۸۸ معاهده ناظر بر عملکرد اتحادیه اروپا ذکر شده است، شامل آیین‌نامه^۱، دستورالعمل‌ها^۲، تصمیمات^۳، نظریات^۴، توصیه‌ها^۵ می‌شود.

فایده تفکیک قواعد اولیه و ثانویه این است که تفسیر دولت‌ها از قواعد سازمان باید در راستای اهداف و مقاصد قواعد اولیه باشد. نه اصل کارآمدی و نه رویه بعدی طرفین نباید به‌طور صریح از مقررات سند مؤسس انحراف پیدا کند، چراکه در این صورت نیازمند اصلاح رسمی و اساسی است (Ahlborn, 2011: 21). به نظر دیوان دادگستری اروپایی جامعه اقتصادی اروپایی جامعه‌ای است که بر مبنای قانون تأسیس شده است و همه اعضای آن موظفاند از انطباق تصمیمات خود و نهادهای آن با معاهده مؤسس که در واقع به‌نوعی «منشور اساسی»^۶ اتحادیه اروپایی محسوب می‌شود، اطمینان حاصل کنند (ECJ Judg. 1986: para. 23).

از مهم‌ترین آرای صادرشده در مورد برتری قواعد اولیه اتحادیه اروپا بر قواعد ثانویه این سازمان بین‌المللی، قضیه کادی است. این پرونده ابتدا در شعبه اول دیوان مطرح شد و سپس مورد تجدیدنظر خواهان قرار گرفت. شعبه اول دیوان دادگستری اتحادیه اروپایی به این نتیجه رسیده بود که قطعنامه‌های شورای امنیت بر مبنای فصل هفتم بر تمامی دول عضو و جامعه اروپایی الزام‌آور است و جامعه باید تمامی اقدامات لازم برای اجرای آنها را فراهم کند و از این رو مقررات جامعه باید بلااجرا بماند، چه جزء مقررات اولیه باشد و چه جزء اصول کلی حقوق جامعه (قواعد ثانویه) (ECJ Judg, 2005: para. 76).

به عقیده شعبه تجدیدنظر دیوان دادگستری اروپایی اگر قرار باشد قطعنامه‌ای در حقوق جامعه به اجرا درآید، نیروی الزام‌آور خود را از حقوق جامعه می‌گیرد (ECJ Judg, 2005: para. 78). جامعه اروپایی سازمانی است که بر مبنای حاکمیت قانون بنا شده است و دیوان دادگستری اروپایی مشروعیت اعمال نهادهای آن و مطابقت آنها با قانون را بر عهده دارد (ECJ Judg, 2005: para. 81).

1. Regulations
2. Directives
3. Decisions
4. Opinions
5. Recommendations
6. Constitutional Charter

موافقت‌نامه‌های منعقدشده بر مبنای ماده ۳۰۰ (۷) جامعه اروپایی، برای نهادهای جامعه و اعضای آن الزام‌آورند (ECJ Judg. 2005: para. 306). چنانچه آن مقررات را بر منشور ملل متحد قابل اعمال بدانیم، طبق ماده ۳۰۷ معاهده جامعه اروپایی، منشور بر مقررات ثانویه جامعه اروپایی برتری پیدا می‌کند (ECJ Judg. 2005: para. 307). برتری منشور در سطح حقوق جامعه به حقوق اولیه به‌ویژه اصول حقوق اساسی تسری نمی‌یابد (ECJ Judg. 2005: para. 307). همین نهاد پیشتر در رأی سینتک علیه فدراسیون ملی سینمای فرانسه^۱ اعلام کرده بود که از جمله وظایف دیوان دادگستری اتحادیه اروپایی تضمین رعایت حقوق اساسی اتحادیه است (ECJ Judg. 1985: para. 26). البته در قضیه کادی دیوان به این نکته نیز اشاره کرد که برتری حقوق اساسی اتحادیه به معنای زیر سؤال بردن اعتبار قطعنامه‌های شورای امنیت نیست (ECJ Judg. 2005: para. 288).

رأی کادی نشان داد که حمایت از حقوق اساسی اتحادیه اروپا اهمیت بسیار زیادی دارد و نوعی اولویت و ارجحیت به آن حقوق می‌بخشد، حتی اگر به نقض منشور ملل متحد منجر شود. دیوان دادگستری اروپایی تصریح کرده است که از رویه دیوان دادگستری پیداست که احترام به حقوق بشر از شروط اساسی قانونی بودن اعمال جامعه است و اقدام خلاف حقوق بشر در جامعه قابل قبول نیست. دوم اینکه نظام حقوقی اتحادیه اروپا نظامی مستقل از نظم حقوقی بین‌المللی است، بدین معنا در صورتی که چنین اقداماتی خلاف اصول اساسی اتحادیه باشد، حقوق اتحادیه بر اقدامات الزام‌آور شورای امنیت اولویت خواهد داشت (Kaczorowska, 2013: 247).

۵. عدم ممنوعیت دیوان دادگستری اروپایی از بررسی اثر مستقیم موافقت‌نامه بین‌المللی

اصولاً در عرصه بین‌المللی هنگامی که دو تابع حقوق بین‌الملل موافقت‌نامه‌ای منعقد می‌کنند، ترتیبات حل‌وفصل اختلافات ناشی از موافقت‌نامه را در خود آن سند مشخص می‌کنند. در صورت عدم تعیین مرجع حل‌وفصل اختلافات در متن موافقت‌نامه و بروز اختلاف اصولاً اطراف موافقت‌نامه با موافقت‌نامه جدید اختلاف را به داور یا دادگستری ارجاع می‌دهند.

در رویه دیوان دادگستری اتحادیه اروپایی این مرجع ابتدا به ساکن اصل را بر صلاحیت دیوان دادگستری اتحادیه اروپایی برای تفسیر موافقت‌نامه‌های بین‌المللی گذاشت. در قضیه هاجمان^۲ دیوان با این استدلال که با توجه به اینکه انعقاد موافقت‌نامه از جمله اعمال نهادهای اتحادیه است (ECJ Judg. 1974: para.4)، مقررات آن موافقت‌نامه بخشی از حقوق اتحادیه را تشکیل خواهد داد (ECJ Judg. 1974: para. 5) و در چارچوب این حقوق است که اتحادیه صلاحیت تفسیر آن موافقت‌نامه را پیدا خواهد کرد^۳ (ECJ Judg. 1974: para. 6).

1. Cinéthèque v Fédération nationale des cinémas franç case

2. Haegeman

3. توجه شود که دیوان تنها از نظر صلاحیت تفسیر به صرف انعقاد آن توسط یکی از نهادهای اتحادیه، آن را جزء

اما دیوان در قضیه اینترتانکو برخلاف قضیه^۱، صلاحیت خود برای تفسیر یک موافقت‌نامه بین‌المللی را استثنایی دانست و ابراز داشت یکی از شروط بررسی ادعای عدم انطباق قوانین ثانویه اتحادیه با قواعد حقوق بین‌الملل در دادگاه‌های داخلی اعضا این است که ماهیت و منطق موسع^۲ معاهده جامعه را از این کار منع نکرده باشد (ECJ Judg. 2008: para. 45). در رأی سسیل نیز به صراحت اعلام کرد «چنانچه در خود موافقت‌نامه در مورد اثر مستقیم آن تعیین تکلیف نشده باشد، آنگاه دیوان می‌تواند مسئله را به همان طریق اعمال موافقت‌نامه‌ها در اتحادیه اروپا حل کند» (ECJ Judg. 2016: para. 95).

۶. عدم تعارض اثر مستقیم با هدف و موضوع موافقت‌نامه

این شرط در رویه اخیر دیوان دادگستری اتحادیه اروپایی و در سال ۲۰۱۶ و در رأی سسیل افزوده شده است. در این رأی که سخن از امکان اعمال موافقت‌نامه همیاری^۳ میان اتحادیه اروپا و تونس به میان آمده است، پس از بیان تحقق شروط دقیق و غیرمشروط بودن به بررسی هدف و موضوع موافقت‌نامه مزبور می‌پردازد و بیان می‌دارد «اثر مستقیم ماده ۳۴ بند ۱ موافقت‌نامه جامعه اروپایی و تونس با هدف و موضوع موافقت‌نامه مزبور در تعارض نیست. به عقیده دیوان بند ۱ ماده ۱ این موافقت‌نامه در بیان هدف این موافقت‌نامه اشعار می‌دارد این موافقت‌نامه میان جامعه و اعضایش از یک سو و جمهوری تونس از سوی دیگر با هدف کمک و همیاری منعقد می‌شود. موضوع این موافقت‌نامه براساس بند ۲ ماده ۱ ایجاد شرایطی برای آزادسازی تدریجی سرمایه است و مطابق با تفسیری است که طبق آن از یک سو گردش‌های سرمایه که در بند ۱ ماده ۳۴ موافقت‌نامه به آن اشاره شده، از زمان لازم‌الاجرا شدن موافقت‌نامه آزاد شده است و از سوی دیگر، سایر گردش‌ها طبق بند ۲ ماده ۳۴ موافقت‌نامه به تدریج باید آزادسازی شود» (ECJ Judg. 2016: para. 103).

نتیجه‌گیری

اصل برتری حقوق اتحادیه اروپا از قوانین داخلی این سازمان بین‌المللی فراتر رفت و به موافقت‌نامه‌های بین‌المللی تسری یافت. با این تفاوت که صراحتی از این اصل در معاهدات مؤسس در مورد قوانین داخلی اتحادیه دیده نمی‌شد و به یاری رویه قضایی در نظام اتحادیه

حقوق اتحادیه می‌داند و نه آثاری همچون داشتن اثر مستقیم، چراکه داشتن اثر مستقیم را در رأی هاجمان و در آرای دیگری که به این اصل استناد کرده‌اند، همچون رأی دمیرال مستلزم بررسی و تفسیر آن می‌داند.

1. Haegeman
2. Nature and Broad Logic
3. Association Agreement

اروپایی نهادینه شد. اما در مورد موافقت‌نامه‌های بین‌المللی اصل التزام نهادهای اتحادیه و اعضا تصریح شده بود و شروط اثر مستقیم این موافقت‌نامه‌ها در درون نظام اتحادیه اروپایی به تدریج از طریق رویه قضایی در حال تکامل است.

تفسیر موافقت‌نامه‌های منعقد شده میان اتحادیه اروپایی و کشورها یا سازمان‌های دیگر در جهات احراز اثر مستقیم آنها به عهده دیوان دادگستری اتحادیه اروپایی است و نه مرجعی مستقل از اتحادیه اروپایی و طرف مقابل. این نهاد نیز براساس حقوق قابل اعمال اتحادیه اروپایی و اصول پذیرفته شده خود و عرف بین‌المللی پذیرفته شده در تفسیر معاهدات، موافقت‌نامه‌ها را تفسیر می‌کند. به همین دلیل و برای مثال برای قواعد اولیه و حقوق بنیادین خود در مقابل موافقت‌نامه‌های بین‌المللی که اعضا یا خود اتحادیه منعقد کرده‌اند، ارجحیت قائل می‌شود.

شروط اثر مستقیم موافقت‌نامه‌های بین‌المللی در حقوق اتحادیه اروپا منوط به بررسی اوضاع و احوال و هدف و موضوع خاص هر موافقت‌نامه است. بنابراین برای اثر مستقیم موافقت‌نامه‌ها در حقوق اتحادیه اروپا نمی‌توان با قطعیت حکم واحدی برای تمامی موافقت‌نامه‌ها صادر کرد.

توجه کشورهای ثالث همچون ایران به این نکات به‌هنگام انعقاد معاهده با این سازمان بین‌المللی از حیث صیانت از حقوق شهروندانشان که در قلمرو کشورهای اتحادیه زندگی می‌کنند، اهمیت دارد.

منابع

A) Books

1. Casolari, Federico, (2017), *Acknowledgment of Direct effect of EU International agreement: Does Legal equality still matter?*, In, Serena Rossi, Lucia; Casolari, Federico, (eds), *The Principle of Equality in EU Law*, Springer, Claes, Monica, *The primacy of EU law in European and national law*, In, Arnull, Anthony; Chalmers, Damian, (eds) *the Oxford handbook European Union Law*, 2015.
2. Craig, Paul; Grainne, Burca de. (2011). *EU Law: Text, Cases, and Materials* (5th ed.). New York, NY: Oxford University Press.
3. Kaczorowska, Alina, (2013), *European Union Law*, Routledge-Cavendish.
4. Ziegler, Katja S., (2016), *The Relationship between EU Law and International Law*, In, Dennis, Patterson; Södersten, Anna (eds), *A Companion to European Union Law and International Law*, Wiley Blackwell.

B) Articles

5. Ahlborn, Christiane, (2011), "The Rules of International Organizations and the Law of International Responsibility", *Amsterdam Center for International Law* (ACIL).
6. Gilber, Eleanor, (2017), "supremacy and direct effect: necessary measures?",

North east law review, Rev. 11.

7. Robin-Olivier, Sophie, (2014) “The evolution of direct effect in the EU: Stocktaking, problems, projections”, *Oxford University Press and New York University School of Law*, Vol. 12 No. 1, pp. 165–188.

C) Cases

8. ECJ Judgment , Case. 12/86, Demirel v Stadt Schwäbisch Gmünd, 1987.
9. ECJ judgment, Case 6/64, Flaminio Costa v. ENEL (Ente Nazionale Energia Elettrica (National Electricity Board) formerly the Edison Volta undertaking.
10. ECJ Judgment, Case C-286/90, Poulsen v. Diva Navigation, 1992.
11. ECJ Judgment, Case 104/81, Hauptzollamt Mainz V. C. A. Kupferberg & CIE. KG A. A., Mainz, 26/10/1982.
12. ECJ Judgment, Case 181/73, Haegeman v Belgium, 1974e
13. ECJ Judgment, Case 294/83, Parti écologiste “Les Verts” v. European Parliament, Judgment of 23 April 1986.
14. ECJ Judgment, Case C 464/14, SECIL- Companhia Geral de Cal e Cimento SA v. Fazenda Pública, 24 November 2016.
15. ECJ Judgment, Case C-308/06, International Association of Independent Tanker Owners (Intertanko), International Association of Dry Cargo Shipowners (Intercargo), Greek Shipping Co-operation Committee, Lloyd’s Register, International Salvage Union, v. Secretary of State for Transport, 3 June 2008.
16. ECJ Judgment, Case C-366/10, Air Transport Association of America, American Airlines Inc., Continental Airlines Inc., United Airlines Inc. v Secretary of State for Energy and Climate Change, 21 December 2011,
17. ECJ Judgment, Case-26/62, NV Algemene Transport- en Expeditie Onderneming van Gend & Loos v Netherlands Inland Revenue Administration ,1963.
18. ECJ Judgment, Joined Cases 60 and 61/84, Cinéthèque v Fédération nationale des cinémas franç case, 11 July 1985.
19. ECJ Judgement, Joined Cases C-402/05 P and C-415/ 05 P, Yassin Abdullah Kadi and Al Barakaat International Foundation v. Council of the European Union and Commission of the European Communities, 2005.

D) Documents

20. Treaty on European Union, signed on 13 December 2007.
21. Treaty on the Functioning of the European Union, signed on 13 December 2007.
22. The International Convention for the Prevention of Pollution from Ships, signed in London on 2 November 1973, as supplemented by the Protocol of 17 February 1978.
23. Declarations annexed to the Final Act of the Intergovernmental Conference which adopted the Treaty of Lisbon, signed on 13 December 2007 - A. Declarations Concerning Provisions of the Treaties - 17. Declaration concerning primacy , 12008E/AFI/DCL/17, Official Journal 115 , 09/05/2008 P. 0344 – 0344.

E) Website

24. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=Celex%3A12008E%2FAFI%2FDCL%2F17>
25. <https://writepass.com/journal/2017/01/with-reference-to-the-case-law-on-direct-effect-critically-discuss-the-extent-to-which-this-concept-direct-effect-is-an-effective-means-of-protecting-an-individuals-european-union-law-righ/>

